

Wojciech Necel

Imigracja w Polsce jako wyzwanie dla duszpasterstwa

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 10/1, 219-233

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WOJCIECH NECEL TChr.

IMIGRACJA W POLSCE JAKO WYZWANIE DLA DUSZPASTERSTWA

Wstęp

Do 1989 r. Polska, zarówno z zewnątrz jak i od wewnątrz, postrzegana była jedynie jako kraj emigracji, a Polonia Zagraniczna i Polacy mieszkający poza granicami Ojczyzny cieszyli się strukturalnie zorganizowaną polskojęzyczną opieką duszpasterską. W kontekście demokratyzacji życia w Polsce i zmian zachodzących w gospodarce oraz procesów integracji europejskiej i globalizacji strumienie przepływu ludności szybko zmieniają kierunki, a zwiększając natężenie rodzą konieczność zdynamizowania duszpasterstwa etnicznego i obcojęzycznego na terenie Kościoła lokalnego. W wyniku wskazanych transformacji Polska, wzorem choćby Włoch i Hiszpanii, z kraju emigrantów staje się krajem imigrantów, a wciąż potęgujący się nurt przemian rodzi nowe wyzwania dla Kościoła w Polsce. Dostrzegając obecność imigrantów w Polsce i tworzone przez nich środowiska, należy zauważyć ich strukturalne różnicowanie warunkowane między innymi stałym lub czasowym pobytem, jego legalnością czy nielegalnością, stosunkiem do prawa pracy, liczebnością danej grupy, relacją do rodzin pozostawionych w ojczystym kraju, oczekiwaniami wobec władz rządowych i samorządowych oraz organizacji społecznych, jak i wobec Kościoła rzymskokatolickiego i innych Kościołów chrześcijańskich czy religii niechrześcijańskich.

1. Emigracja i imigracja

Na ruchy migracyjne tak wewnętrzne¹ jak i zewnętrzne² wpływ ma wiele czynników między innymi natury politycznej, demograficznej, ekonomicznej

¹ Migracja wewnętrzna to przemieszczanie się ludności wewnątrz z jednego terytorium na drugie w łonie tego samego narodu czy nawet tego samego okręgu np. ze wsi do miasta, z terenów mniej uprzemysłowionych do bardziej, itd.

² Migracja zewnętrzna wiąże się z całkowitą zmianą określonego kraju czy narodu. Może być czasowa lub definitywna. Zawiera w sobie dwa pojęcia: emigracji i imigracji. Emigracją określa się wychodźstwo z danego kraju czy narodu, imigracją zaś przybyłych z zamiarem stałego lub czasowego osiedlenia.

czy religijnej oraz rozwój komunikacji międzyludzkiej.³ One to powodują, że opisywane zjawiska potęgują się implikując konieczność czasowej lub stałej zmiany miejsca pobytu dla znacznej części ludności, a ich natężenie jest „proporcjonalnie do stopnia rozwoju świadomości sprawiedliwości społecznej i poczucia solidarności między narodami”.⁴

Kreśląc zarys problematyki związanej z opieką duszpasterską nad imigrantami w Polsce trzeba na samym początku wskazać na prawo do migrowania, jako na jedno z fundamentalnych praw człowieka wyrażające jego godność i wolność.⁵ Każdemu człowiekowi przysługuje wrodzone prawo do dysponowania dobrami materialnymi i duchowymi, które pozwalają mu „(...) osiągnąć pełniej i łatwiej własną doskonałość”.⁶ „Skoro jednak państwo ze względu na brak środków materialnych lub z racji zbyt dużej liczby obywateli, nie może zapewnić swoim mieszkańcom korzystania ze wspomnianych dóbr albo wprowadza warunki ubliżające godności ludzkiej wtedy człowiekowi przysługuje prawo emigrowania i wybrania nowego domu poza granicami oraz szukania godnych człowieka warunków życia”.⁷ Tak jak emigracja posiada w imigracji swoje drugie tożsame oblicze, tak prawa i zarazem obowiązki emigranta posiadają swoją stuprocentową reperkusję w prawach i obowiązkach imigranta, a instytucje państwowe, samorządowe i społeczne w krajach pochodzenia migranta winny współpracować z właściwymi instytucjami w państwie go przyjmującym. W centrum tak wieloaspektowej problematyki, w tajemnicy swojej godnością wyrażającej się między innymi poprzez mentalność, mowę, kulturę i religię, staje przede wszystkim migrujący, jako emigrant i imigrant jednocześnie.⁸

2. Zróżnicowanie społeczności imigrantów wyzwaniem dla duszpasterstwa „ludzi w drodze”

Ruchliwość człowieka przełomu XX i XXI w. jest nie tylko przedmiotem socjo – historycznych studiów, ale także wnikliwej analizy ekonomistów i polityków tworząc podstawę podejmowanych przez nich decyzji. Sobie właściwy rezonans odnajduje również w duszpasterskim zabieganiu Kościoła Chrystusa Pana, który od zarania swoich dziejów nie tylko śledził fenomen migracji towarzyszący dziejom człowieka, ale wobec migrujących stara się spełniać swoje

³ Por. L. De Paolis, *Perspektywy duszpasterstwa wśród emigrantów u progu nowego Tysiąclecia*. Głos Seminarium Zagranicznego. R. 2002 nr 1, s. 3.

⁴ A. Woźnicki, *Teologia społeczna ruchu migracyjnego*. Studia Polonijne. T. 2: 1978, s. 7-8.

⁵ Kongregacja Biskupów, Istruzione *De pastoralis migratorum cura* (skrót DPMC). AAS 61: 1969, s. 614-643; tekst polski: Studia Polonijne. T. 4: 1981, s. 66.

⁶ *Konstytucja Duszpasterska o Kościele w Świecie Współczesnym*, nr 26.

⁷ DPMC, 7.

⁸ Por. Tamże, nr 11.

ewangeliczne posłanie.⁹ Streszczając dzieje opieki Kościoła nad emigrantami w pierwszej części Konstytucji apostolskiej *Exsul Familia* z 1952 roku papież Pius XII uroczyście podkreślił: „Kościół święty, jak Matka, kierując się żarliwą miłością dusz, starał się wypełnić zadanie powszechnego planu zbawczego, powierzonego Mu przez Chrystusa. Prowadził więc duszpasterstwo również nad cudzoziemcami, przybyszami, wygnańcami i wszystkimi emigrantami”.¹⁰

W podejmowaniu problematyki emigracyjnej w nauczaniu Kościoła dominuje aspekt apostolski.¹¹ W oparciu o doświadczenie tej specyficznej formy apostolatu w dokumentach normalizujących duszpasterstwo migrantów na próżno szukać definicji i określeń ukazujących czy opisujących samo zjawisko. Znaleźć natomiast można potwierdzenie świadomości Kościoła o wadze interesującego nas problemu dla duszpasterstwa i świadectwo podejmowanych wciąż na nowo wysiłków organizacyjnych mających na celu otoczenie migrujących specjalną pasterską opieką.¹² Ze względu na specyfikę tej formy apostolatu i jej wielkie zróżnicowanie wskazywane są również kategorie osób, które tworzą wspólny fenomen *mobilità umana* z podkreśleniem, że każda z nich, a w zasadzie każdy emigrujący jako wierny¹³ winien być przedmiotem szczególnej troski duszpasterstwa specjalistycznego na rzecz „ludzi w drodze”¹⁴. Egzemplifikatywny katalog migrantów z Kodeksu Jana Pawła II z 1983 r. należy odczytywać w kontekście wcześniejszych unormowań Instrukcji Kongregacji Biskupów *De pastoralis migratorum cura* z 1969 roku. W numerze 15 Instrukcja, zwracając uwagę na tempo i uwarunkowania zmian współczesnego fenomenu *mobilità*

⁹ Por. J. Bakalarz, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*. Poznań 1992, s. 15-81; J. Beyer, *Perche questi studi interdisciplinari sulla mobilità umana? W: On the Move*. 11: 1981 nr 11, s. 35-38; V. De Paolis, *Aspetti canonici del magistero della S. Sede sulla mobilità umana*. W: *Chiesa e Mobilità Umana. Documenti della Santa Sede dal 1883 al 1983*. Roma 1985, s. 31-49; P. Pavan, *Azione pastorale e mobilità umana oggi*. Città del Vaticano 1985.

¹⁰ Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia* (skrót EF). AAS 44: 1952, s. 649-704; tekst polski w: *Studia Polonijne*. T. 4: 1981, s. 16.

¹¹ Por. Paweł VI, *Motu proprio Pastoralis migratorum cura*. AAS 61: 1969, s. 600-603; tekst polski w: *Studia Polonijne*. T. 4: 1981, s. 59-60.

¹² Np. DPMC, 1-3.

¹³ Por. KPK, kan. 204.

¹⁴ Np. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wymienia: podróżnych (kan. 13, par. 2; kan. 91; kan. 100, par. 2), przybyszy (kan. 100), osoby przybywające z terenów misyjnych dla podjęcia pracy lub studiów (kan. 792), przebywających w parafii (kan. 528, par. 1), tułaczy (kan. 13, par. 2; kan. 100; kan. 101, par. 2; kan. 107, par. 2; kan. 265; kan. 1071, p. 1; kan. 1115; kan. 1409, par. 1), przesiedleńców (kan. 271, par. 1-3; kan. 272), wygnańców (kan. 412; kan. 529, par. 1; kan. 539; kan. 568), zesłańców (kan. 539), podróżujących statkami (kan. 566, par. 1; kan. 568), emigrantów (kan. 568); uchodźców (kan. 568), koczowników (kan. 568), robotników i studentów zagranicznych (kan. 792), pielgrzymów (kan. 1233), a także zamieszkałych na tym samym terytorium wiernych odrębnego języka, narodowości czy obrządku. (kan. 383, par. 2; kan. 479, par. 2; kan. 518).

umana, podkreśla: „Obecne ruchy ludnościowe dokonujące się bardzo szybko na kuli ziemskiej zawierają w sobie różne elementy: ruchy te obejmują zarówno robotników, jak i kierujących najmem do pracy, młodzież studiującą i fachowców z dziedziny techniki (...). Chociaż bardzo się różnią między sobą kategorie tych ludzi, to jednak wszyscy z nich znajdują się w szczególnych warunkach, znacznie różnych od tych, do jakich przywykli w swojej ojczyźnie tak, że nie mogą korzystać (na równi z innymi) z pomocy miejscowych proboszczów”.¹⁵

3. Prawo imigranta do specjalnej opieki duszpasterskiej w Kościele *ad quem*

Posługa ewangelizacyjna duszpasterza imigrantów zasadza się na opisanym przez katolicką naukę społeczną procesie integracji społeczno – religijnej. Duszpasterz migrantów, zwany kapłanem lub misjonarzem,¹⁶ z natury swojego posłannictwa, pomaga imigrantowi stopniowo wchodzić w życie społeczności, która go przyjęła, czy w której został przymusowo osiedlony i to zarówno wówczas, kiedy przebywa czasowo, lub podejmuje decyzję o stałym zamieszkaniu. Pomaga on migrantowi odnajdywać się na różnych płaszczyznach życia społecznego, zawodowego, obywatelskiego, kulturalnego i wreszcie religijnego tak, by uruchomić i ożywić organiczny, stopniowo i samorzutnie postępujący proces społecznotwórczy, który dąży do scalenia wszystkich członków danej społeczności w pewną harmonijną całość. Proces integracji społeczno – religijnej bazuje równocześnie na zachowaniu osobistej wolności każdego i uszanowaniu istniejącego porządku oraz zasadza się na przestrzeganiu praw i obowiązków, tak imigranta, jak i społeczności go przyjmującej. Duszpasterz w swojej apostolskiej posłudze dąży do integracji, pozostawiając imigrantowi prawo do zachowania i pielęgnowania szeroko rozumianej odrębności.¹⁷

Imigrant wraz z innymi wiernymi, przez chrzest zostaje wszczepiony w Chrystusa, stanowiąc razem z innymi lud Boży i z tej racji uczestniczy – na swój sposób – w proroczym, kapłańskim i królewskim posłannictwie Chrystusa.¹⁸ Pozostaje w pełnej wspólnotcie Kościoła i jest w nim całkowicie zrównany z innymi co do godności i działania.¹⁹ Przysługuje mu prawo do aktywnego uczestnictwa

¹⁵ DPMC, 15.

¹⁶ Tamże, nr 35: „Kapłanów, którzy otrzymali od władzy kościelnej prawne zlecenie do prowadzenia opieki duchowej nad migrantami, nazywa się kapłanami, czyli duszpasterzami”.

¹⁷ Por. J. Bakalarz, *Integracja migrantów w świetle prawodawstwa kościelnego*. Studia Polonijne. T. 6: 1985, s. 68-69; J. Bakalarz, J. Glempe, *L'integrazione dei migranti nell'insegnamento dei Vescovi Polacchi. Intervento al II Congresso Mondiale della Pastorale dell' Emigrazione*. Vaticano 14-19 ottobre 1985; D. Mostwin, *Trzecia wartość. Formowanie się nowej tożsamości polskiego emigranta w Ameryce*. Lublin 1985.

¹⁸ Tamże, kan. 204.

¹⁹ Tamże, kan. 208; por. A. P. Bonnet, *Azione ecclesiale, migranti e diritti fondamentali*. W: *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità nel nuovo Codice di Diritto Cano-*

w życiu Kościoła powszechnego i partykularnego²⁰ oraz prawo do czynnej współpracy w dziele ewangelizacji.²¹ Może również swobodnie zakładać z innymi stowarzyszenia i kierować nimi,²² podejmować inicjatywy apostołskie oraz uczestniczyć w strukturach kościelnych – na przykład radach duszpasterskich.²³

Ważnym czy wręcz fundamentalnym prawem imigranta w Kościele, wyrażającym z faktu przyjęcia chrztu²⁴ jest prawo do korzystania z „duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów”.²⁵ Dla imigranta stanowi ono podstawę do otrzymania specjalnej posługi religijnej ze strony duszpasterzy Kościoła *ad quem*, a więc w Kościele miejsca przebywania czasowego lub stałego oraz porządkuje jego sytuację we wspólnocie wierzących, tak na poziomie parafii, jak i Kościoła lokalnego. Istotnym wydaje się być również przestrzeganie prawa przybyścia do przedstawiania pasterzom Kościoła lokalnego swoich potrzeb, życzeń czy opinii, prawa do duchowej opieki z uwzględnieniem specyfiki rodzimej pobożności i języka oraz prawa do „podążania własną drogą życia duchowego” zgodnie z kulturą i tradycjami ojczystymi.²⁶

W przestrzeganiu prawa imigranta do specjalnej opieki duszpasterskiej dostosowanej do jego formacji kulturowo-religijnej, mentalności i języka wspólnota go przyjmująca winna, o ile to możliwe, ściśle współpracować ze wspólnotą jego pochodzenia oraz analogicznie Kościół *ad quem*²⁷ winien obligatoryjnie współpracować z Kościołem *a quo*.²⁸ Ze względu na złożoność problematyki migracyjnej rozwijając odpowiednie metody i środki duszpasterskie dla podtrzymywania i rozwoju życia duchowego imigrantów pamiętać należy, że „w duszpasterstwie migrantów zgodnie z obowiązującym prawem specjalnym oraz praktyką w Kościele istnieją struktury funkcjonujące na trzech płaszczyznach organizacji kościelnej: uniwersalnej, krajowej i diecezjalnej”.²⁹

nico. Padova 1992, s. 23-54; Tenże, *De omnium christifidelium obligationibus et iuribus*. W: A. P. Bonnet, G. Ghirlanda, *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus*. Roma 1983, s. 19-28; Tenże, *Il diritto – dovere fondamentale del fedele migrante*. On the Move. 13: 1983, nr 39, s. 66-115; G. Ghirlanda, *De christifidelibus*. W: A. P. Bonnet, G. Ghirlanda, *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus*. Roma 1983, s. 2-18.

²⁰ KPK, kan. 208; 209.

²¹ Tamże, kan. 211; 215.

²² Tamże, kan. 215.

²³ Tamże, kan. 216.

²⁴ Por. J. Bakalarz, *Misjonarz migrantów...*, s. 77-80; A. Orczykowski, *Problemy migracji w Kodeksie Jana Pawła II*. Prawo Kanoniczne. R. 39: 1996, nr 1-2. s. 164-166.

²⁵ KPK, kan. 213.

²⁶ KPK, kan. 212; 213; 214.

²⁷ DPMC, 25-28.

²⁸ Tamże, nr 28-34.

²⁹ A. Orczykowski, *Problemy migracji...*, s. 167; por. J. Bakalarz, *Kodeks Prawa kanonicznego a migranci*. Collectanea Theologica. R. 56: 1986, fasc. 3, s. 164.

4. Specyfika duszpasterstwa imigrantów

Imigrant, w kraju *ad quem* z racji formacji kulturowo – religijnej, która przecież ostatecznie kształtuje jego tożsamość, nie może w pełni uczestniczyć w życiu miejscowego Kościoła lokalnego wyrażającym się przede wszystkim w życiu wspólnoty parafialnej.³⁰ W nowych warunkach życia oraz stałego czy tymczasowego zamieszkania³¹ nie może wystarczająco korzystać z dóbr duchowych całego Kościoła. Z tej racji duszpasterz imigrantów, w swojej działalności apostołskiej wobec powierzonych sobie wiernych w ich nowym miejscu osiedlenia, staje się w bardzo szeroko rozumianym sensie, pomostem między Kościołem *a quo* i *ad quem*,³² a swoją pasterską troską stara się stwarzać warunki do uczestnictwa w duszpasterstwie zwykłym Kościoła lokalnego. Imigrant, przebywający poza granicami Ojczyzny i poza kulturowo – religijnymi uwarunkowaniami Kościoła, w którym wzrastał, w nowej sytuacji zamieszkania czasowego czy stałego, poprzez posługę duszpasterza etnicznego ma szansę odnaleźć się na nowo we wspólnotcie wiary, uczestniczyć w życiu sakramentalnym i pogłębiać swoją wiarę dzięki słuchaniu Słowa Bożego oraz „podążać własną drogą życia duchowego, zgodną jednak z doktryną Kościoła”.³³

Instrukcja Kongregacji Biskupów *De pastoralis migratorum cura* poprzedzona Motu proprio Pawła VI *Pastoralis migratorum cura* jest odpowiedzią na zainteresowanie ojców Soboru Watykańskiego II, w czasie wszystkich etapów prac Soboru, problematyka apostołstwa na rzecz „ludzi w drodze”.³⁴ Kongregacja Biskupów zwraca uwagę, że duszpasterstwo imigrantów na terenie parafii czy diecezji jest integralną częścią duszpasterstwa zwykłego, tak jak grupy imigrantów są integralną częścią wspólnoty parafialnej czy diecezjalnej będąc jednocześnie z racji kulturowych czy formacji religijnej czę-

³⁰ Por. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Duszpasterstwo polskie za granicą*. Poznań 2001, nr 4.

³¹ Por. KPK, kan. 100: „Osobę nazywa się mieszkańcem w miejscu, gdzie posiada stałe zamieszkanie; przybyszem w miejscu, w którym ma zamieszkanie tymczasowe; podróżnym, jeśli znajduje się poza miejscem stałego lub tymczasowego zamieszkania, które nadal zatrzymuje; tułaczem, jeżeli nigdzie nie posiada stałego lub tymczasowego zamieszkania”; kan. 102 par. 1: „Zamieszkanie stałe nabywa się takim przebywaniem na terytorium jakiejś parafii lub przynajmniej diecezji, które albo jest połączone z zamiarem pozostania tam na stałe, jeśli nie stamtąd nie odwoła, albo trwało przez pięć lat”; kan. 102 par. 2: „Tymczasowe zamieszkanie nabywa się przez takie przebywanie na terenie jakiejś parafii lub przynajmniej diecezji, które albo jest połączone z zamiarem pozostania tam przynajmniej przez trzy miesiące, jeśli nie stamtąd nie odwoła, albo przedłużyło się rzeczywiście do trzech miesięcy”.

³² Por. V. De Paolis, *Il missionario per i migranti: carisma, compiti e preparazione*. On the Move. 13: 1983, nr 39, s. 116-182.

³³ Tamże, kan. 214.

³⁴ Por. J. Bakalarz, *Współczesna migracja w świetle dokumentów kościelnych*. Collectanea Theologica. R. 54: 1984, fasc. 1, s. 137-148; W. Necel, *La cura pastorale dei migranti secondo i documenti del Concilio Ecumenico Vaticano II*. Roma 1984, mps (PUG).

ścią wspólnoty pochodzenia co skutkuje koniecznością zorganizowania dla nich duszpasterstwa specjalnego.³⁵ Określając specyfikę duszpasterstwa imigrantów Instrukcja Kongregacji Biskupów podkreśla, że przynoszą „oni ze sobą własną mentalność, własną mowę, kulturę i religię”, a więc to wszystko, co stanowi „dla nich duchowe dziedzictwo myśli, tradycji i kultury, mające przetrwać jeszcze poza ojczyzną”.³⁶ Troska duszpasterska Kościoła na ich rzecz winna być oparta o ich prawo do zachowania rodzimej mowy i spuścizny duchowej a z uwzględnieniem procesów integracji religijno – społecznej winna być „zawsze dostosowana do aktualnych potrzeb”.³⁷ *De pastoralis migratorum cura* wskazuje, że apostołatem imigrantów na poziomie parafialnym winien kierować kapłan czy misjonarz imigrantów, którego sytuacja prawna, jako kapłana diecezjalnego, bądź zakonnego uregulowana jest w Instrukcji.³⁸ Odpowiednio przygotowany³⁹ podejmuje tę formę posługi apostołskiej w Kościele czasowego bądź stałego przebywania migrantów na zlecenie ordynariusza miejsca⁴⁰ dokonując wyboru na rzecz przybyszów często ubogich, zagubionych i zepchniętych na margines życia społecznego i na rzecz ich rodzin. W posłudze swojej winien stać na gruncie dialogu z innymi kulturami, religiami czy z niewierzącymi. Ważne miejsce w jego duszpasterskiej trosce o imigrantów zajmuje wrażliwość na problemy dzieci i młodzieży, które przybyły wraz z rodzicami oraz na problemy społeczne przez nich doświadczane.⁴¹

Eklezjalne fundamenty duszpasterstwa imigrantów w Kościele *ad quem*⁴² swój kanoniczny wyraz znajdują w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 roku w połączonych unormowaniach kanonów 213 i 214: „wierni mają prawo otrzymywać pomoc od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów”⁴³ oraz „wiernym przysługuje prawo (...) podążania własną drogą życia duchowego, zgodnie jednak z doktryną Kościoła”.⁴⁴

³⁵ DPMC, 15: „(...) Kościół stara się z matczyną troskliwością o to, by zabezpieczyć im odpowiednią opiekę duszpasterską. W zakresie omawianego tu rodzaju duszpasterstwa włącza się wszystkich migrantów, którzy przebywają z jakiegokolwiek przyczyny poza ojczyzną lub poza własną grupą etniczną i ze względu na specyficzne potrzeby, wymagają szczególnej opieki”.

³⁶ Tamże, nr 11.

³⁷ Tamże, nr 12.

³⁸ Tamże, nr 35-55.

³⁹ Por. J. Bakalarz, *Dobór, przygotowanie i nominacja misjonarza migrantów*. Studia Polonijne. T. 4: 1981, s. 91-111.

⁴⁰ Por. KPK, kan. 100-102.

⁴¹ DPMC, 12.

⁴² J. Beyer, *Fondamento ecclesiale della pastorale dell'emigrazione*. On the Move. 9: 1979, nr 27, s. 85-116.

⁴³ KPK, kan. 213.

⁴⁴ Tamże, kan. 214; por. A. Orczykowski, *Problemy migracji...*, s. 157-172.

5. Struktury duszpasterstwa imigrantów

Artykuł 33 *De pastorali migratorum cura* Kongregacji Biskupów stwierdza, że w prowadzeniu duszpasterstwa imigrantów doświadczenie i praktyka potwierdzają znormalizowane Instrukcją sposoby i metody, które winny być jednak koniecznie przystosowane do miejscowych warunków, czyli okoliczności, zwyczajów i potrzeb tej grupy wiernych w Kościele lokalnym na terenie parafii.⁴⁵ Gdzie jest wystarczająco duża liczba imigrantów tego samego języka nosząca się z zamiarem zamieszkania na stałe lub rotacyjną wymianę, może być rzeczą wskazaną utworzenie parafii personalnej, dokładnie określonej przez ordynariusza.⁴⁶ Gdzie imigranci nie zamieszkują na sposób stały, mając na uwadze specjalne zespoły osób oraz ściśle określony teren, ordynariusz miejsca może erygować misję *cum cura animarum*.⁴⁷ Można też, ze względu na dogodność dla imigrantów, powołać specjalną misję duszpasterską erygowaną w ramach jednej lub kilku parafii terytorialnych i złączyć ją z jedną z nich.⁴⁸ W celu zaradzenia trosce duszpasterskiej imigrantów w ramach jednej parafii ten specyficzny apostołat można powierzyć wikariuszowi parafialnemu.⁴⁹ Natomiast tam gdzie nie wydaje się rzeczą pożyteczną erygowanie parafii personalnej, misji duszpasterskiej samodzielnej lub złączonej z jakąś parafią Kongregacja Biskupów proponuje powierzenie duszpasterstwa imigrantów duszpasterzowi tego samego języka, określając terytorialny zasięg jego posługi⁵⁰ lub powierzyć je kapłanowi z kraju pochodzenia imigrantów, członkowi instytutu życia konsekrowanego, który na danym terenie ma swój dom zakonny.⁵¹

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie znosi *De pastorali migratorum cura*⁵² dokonując jedynie stosownej modyfikacji zaproponowanych rozwiązań duszpasterskich. KPK podkreślając ważność kryterium terytorialności w organizacji duszpasterstwa zwyczajnego przypomina w duchu Instrukcji Kongregacji Biskupów z 1969 r., że na ordynariuszu miejsca osiedlenia czy przebywania imigrantów spoczywa główna odpowiedzialność za organizację adekwatnej posługi duszpasterskiej.⁵³ Celem sprawowania opieki duszpasterskiej na rzecz

⁴⁵ DPMC, 33.

⁴⁶ Tamże, nr 33 par. 1.

⁴⁷ Tamże, nr 33 par. 2.

⁴⁸ Tamże, nr 33 par. 3.

⁴⁹ Tamże, nr 33 par. 5.

⁵⁰ Tamże, nr 33 par. 4.

⁵¹ Tamże, nr 33 par. 6.

⁵² Por. KPK, kan. 20: „(...) ustawa powszechna nie zmienia prawa (...) specjalnego (...)”; G. Holkenbrink, *Die Rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral*, Vatikan 1995.

⁵³ Por. KPK, kan. 383, par. 1: „Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien się troszczyć o wszystkich wiernych, powierzonych jego pieczy bez względu na ich wiek, pozycję czy narodowość, zarówno o stałych mieszkańców, jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując apostołską troskę także wobec tych, którzy z racji

przebywających ordynariusz na terenie jemu powierzonej diecezji może przydzielić odpowiednio proboszczowi lub proboszczom, wikariusza wypełniającego tę specyficzną posługę.⁵⁴ Może też korzystać z unormowań pozwalających zaradzić potrzebom duszpasterskim imigrantów poprzez struktury parafii personalnej⁵⁵ lub parafii tymczasowej,⁵⁶ bądź powołanie specjalnego duszpasterza – kapelana.⁵⁷ Prawodawca powszechny ukazując ordynariuszowi miejsca jego obowiązek duszpasterskiej troski o „ludzi w drodze” przebywających z racji zawodowych, studiów, pracy naukowej czy innych na terenie jego diecezji jemu samemu pozostawia sposób zorganizowania właściwej dla nich opieki duszpasterskiej i dając możliwość „w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę”.⁵⁸

6. Globalizacja a imigracja

Obserwowany proces globalizacji, czyli wchodzenie w interakcję i komunikację różnych systemów ekonomicznych, społecznych czy kulturowych tworząc szansę wielowarstwowego uczestnictwa w szerszym systemie może być czynnikiem równoważącym wzrost cywilizacyjny i rozwijającym procesy współpracy jak i redukującym dystans pomiędzy poszczególnymi krajami, regionami czy kontynentami. Szeroko podejmowany przepływ kapitału i myśli technologicznej o wyraźnych znamionach wspólnotowych winny pociągać za sobą poszerzenie przestrzeni wolności demokratycznej oraz rozwoju cywilizacyjnego.⁵⁹ Niebezpieczeństwem jest jednak to, że logika procesów globalizacji dyktowana efektami ekonomicznymi znacznie ogólnoludzki fenomen migracji, właściwy dziejom człowieka, tłumaczyć li tylko jako swoisty przepływ siły roboczej

warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania oraz wobec niepraktykujących”.

⁵⁴ KPK, kan. 545, par. 1: „Ileć wydać się to konieczne lub pożyteczne do wypełniania pasterskiej posługi w parafii, można przydzielić proboszczowi jednego lub kilku wikariuszy (...)”; par. 2: „Wikariusz parafialny może być ustanowiony czy to by świadczył pomoc w wypełnianiu całej posługi parafialnej albo w odniesieniu do całej parafii lub określonej jej części, lub w odniesieniu do określonego zespołu wiernych parafii, czy też by świadczył pomoc w wypełnianiu oznaczonej posługi równocześnie w kilku parafiach”.

⁵⁵ KPK, kan. 518: „(...) Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium, albo z innego jeszcze powodu”.

⁵⁶ Tamże, kan. 516, par. 1: „Jeśli czegoś innego w prawie nie zastrzeżono, z parafią zrównana jest parafia tymczasowa, która jest określoną wspólnotą wiernych w Kościele partykularnym, powierzona kapłanowi, jako jej własnemu pasterzowi, ze względów na szczególne okoliczności jeszcze nie erygowana jako parafia”.

⁵⁷ Tamże, kan. 568: „W miarę możliwości należy mianować kapelanów dla tych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów, w więc emigrantów, wygnańców, uchodźców, koczowników, odbywających podróże morską”.

⁵⁸ KPK, kan. 516, par. 2.

⁵⁹ Por. J. Kaczmarek, *Unia Europejska – rozwój i zagrożenia*. Wrocław 2001.

przy stosunkowo mocno ograniczonych prawach człowieka, w tym do łączenia rodzin i przymusowego powrotu do ojczyzny po zakończeniu kontraktu poprzez nielegalne formy migracji aż po handel miejscami pracy i wreszcie samymi migrantami. W tym miejscu w kontekście procesów przeobrażających Polskę z kraju emigracji na kraj imigracji ważnym wydaje się być przypomnienie Jan XXIII adresowane do „wszystkich ludzi dobrej woli” w encyklice *Pacem in terris* z dnia 11 kwietnia 1963 roku, „aby, o ile to możliwe, kapitał szukał pracy a nie praca była zmuszana szukać kapitału”.⁶⁰

7. Obywatele Unii Europejskiej w Polsce

Wejście Polski do Unii Europejskiej będzie niewątpliwie skutkowało zwiększoną liczbą przybyszów z państw Unii, którzy na mocy art. 17 „Traktatu o Wspólnocie Europejskiej” z Maastricht z 7 lutego 1992 r.⁶¹ jako obywatele Unii⁶² posiadają prawo do swobodnego poruszania się i przebywania na obszarach wszystkich członkowskich państw Wspólnoty⁶³. Swoboda ta oznacza przede wszystkim „prawo do: przyjęcia złożonych ofert w zakresie zatrudnienia, swobodnego poruszania się w tym celu na terytorium państwa członkowskiego i przebywanie w danym państwie członkowskim w celu zatrudnienia zgodnie z regulacjami prawnymi i administracyjnymi dotyczącymi zatrudnienia obywateli danego państwa, a także pozostawanie na terytorium danego państwa członkowskiego po upływie zatrudnienia zgodnie z warunkami ustalonymi przez Komisję w wydanych przez nią aktach wykonawczych”.⁶⁴

Chociaż przybywający do Polski obywatele Unii jako robotnicy, technicy oraz kadra kierownicza i menagerska zawartymi umowami czy kontraktami o pracę będą mieli uregulowane stosunki pracy jak i ubezpieczenia, a studenci, pracownicy naukowcy i twórcy kultury posiadać będą stosowne stypendia, to tym nie mniej Kościół w Polsce poprzez duszpasterzy, w oparciu o teologię społeczną ruchu migracyjnego i zgodnie z wskazaniem *De pastoralis migrato-*

⁶⁰ JAN XXIII, Encyklika *Pacem in terris*. AAS 45: 1963, s. 255-304.

⁶¹ „Traktat o Wspólnocie Europejskiej” podpisany w Maastricht 7 lutego 1992 r. wszedł w życie 1 listopada 1993 r.

⁶² Katalog praw obywatelskich obejmuje: a) art 18 Traktatu – prawo poruszania się i przebywania na obszarach państw członkowskich Unii; b) art. 19 – czynne i bierne prawo wyborcze w krajowych wyborach municypalnych i do Parlamentu Europejskiego; c) art. 20 – prawo korzystania z opieki dyplomatycznej i konsularnej państw członkowskich; d) art. 21 – prawo zwracania się i petycji do Parlamentu Europejskiego i Rzecznika Praw Obywatelskich.

⁶³ Prawo to przysługuje przy zachowaniu art. 39 „Traktatu o Wspólnocie Europejskiej” dającego możliwość ograniczenia prawa swobodnego poruszania ze względu na porządek publiczny, bezpieczeństwo publiczne i zdrowie publiczne.

⁶⁴ Z. Brodecki, *Prawo europejskiej integracji*. Warszawa 2001, s. 169.

rum cura i unormowaniami Kodeksu Jana Pawła II, nie może zwalniać się z zapewnienie właściwej dla nich opieki duszpasterskiej.

8. Imigracja ekonomiczna i polityczna do Polski

Polska jako państwo zarówno przez samych Polaków, jak i przez obserwatorów z zewnątrz, postrzegana jest już od końca XVIII w., jako kraj emigrantów. Jednak z powodu utraty niepodległości i braku polskiego dokumentu tożsamości, *Magna Carta* Kościoła o emigracji, jaką jest Konstytucja apostolska *Exsul Familia* Piusa XII⁶⁵ w części pierwszej tj. historycznej wśród krajów o największym nasileniu procesów emigracyjnych z przełomu XIX i XX w.⁶⁶ nie wspomina o emigrujących Polakach pomimo, że tworzyli jedną z najliczniejszych grup w Europie.⁶⁷ Za emigrującym Polakiem szedł polski kapłan, który w miarę możliwości odpowiadał na zapotrzebowania duszpasterskie gwarantując nie tylko posługę duszpasterską w rodzimym języku, ale i pielęgnację polskiej duchowości i kultury.⁶⁸

Kilkumilionowa rzesza polskich emigrantów i ich potomków w Europie Zachodniej i państwach zamorskich wraz z kilkumilionową rzeszą Polaków pozostawionych poza granicami Polski decyzjami z Jałty i Poczdamu oraz tło polityczne całej sprawy zdają się w jakimś wystarczającym stopniu tłumaczyć brak szerszego zainteresowania się imigrantami w Polsce po 1945 r., choćby Grekami czy Koreańczykami z lat pięćdziesiątych czy sześćdziesiątych, jak i Chilijczykami z lat siedemdziesiątych. Jednak zmiany zachodzące w Europie po 1989 r. i w Polsce powodują, że Polska z kraju emigrantów staje się krajem imigran-

⁶⁵ Por. G. Ferretto, *In Constitutionem apostolicam „Exsul Familia” animadversionem*. Monitor Ecclesiasticus. 78: 1953, s. 363-375; tenże, *La Costituzione apostolica „Exsul Familia”. Note storico-giuridiche circa l’assistenza agli emigranti*. Pompei 1955; G. Terragni, *Lo straniero nella legislazione canonica*. Roma 1971; tenże, *Magisterio pontificio da Leone XIII a Paolo VI*. Studi Emigrazioni. 16: 1979, s. 413-440; G. Tassarolo, *The Church’s „Magna Carta” for migrantes*. New York 1962.

⁶⁶ Por. EF, s. 660: „(...) qui ab Italia, a Germania, ab Hibernia, ab Austrai et Hungaria, a Gallia, ab Helvetia, a Belgica, ab Hollanqdia, ab Hispania et Lusitania ad externa turmatim demigrarent (...)”.

⁶⁷ Por. II Polski Synod Plenarny, *Duszpasterstwo polskie za granicą...*, nr 1 i 8; J. Bo-rejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*. Warszawa 1966; Z. Kaczmarek, *Polacy zagranicą (zagadnienia statystyczne)*. Collectanea Theologica 42: 1972, fasc. 4, s. 187-190; S. Kolemba, *Wielka emigracja*. Warszawa 1971; W. Necel, *Il carisma della Società di Cristo oer gli emigrati polacchi*. Roma – Poznań, 1987, s. 11-16; tenże, *Prawny aspekt powołania chrystusowca. Vocatio Divina czy necessitas pastoralis*. Szczecin 2002, s. 292-39; M. Pirożyński, *Statystyka Kościoła w Polsce*. Lublin 1933; P. Taras, *Problemy liczebności i znaczenia Polonii Zagranicznej*. Zeszyty Naukowe KUL 17: 1974, s. 7-51; tenże, *Rola polskiej emigracji wśród innych narodów*. W: *Wkład Polaków do kultury świata*. Lublin 1977, s. 771-828; B. Wierzbicki, *Polacy w świecie*. Londyn 1964.

⁶⁸ Por. II Polski Synod Plenarny, *Duszpasterstwo polskie za granicą...*, nr 11-12.

tów. Wystarczy wspomnieć, że już w pierwszym półroczu 1991 r. na terenie Polski przebywało: w styczniu 251 000 obywateli byłego ZSRR, w lutym 307 000, w marcu 496 000, kwietniu 550 000, maju 629 000 i czerwcu 836 000. Dla porównania odpowiednio w tym samym okresie służby graniczne Polski odnotowały przybycie: w styczniu 17 000 obywateli Rumunii i odpowiednio, w lutym 16 000, w marcu 41 000, w kwietniu 20 000, w maju 27 000 a w czerwcu 26 000.⁶⁹ Dane te stanęły u początku długofalowych prognoz Banku Światowego przedstawionych rok później w Atenach w czasie konferencji na temat współczesnych ruchów migracyjnych w Europie. Polska w ciągu najbliższych kilku lat miała stać się celem dla migrujących z innych, dawnych państw socjalistycznych jak i z azjatyckich, a także etapem dla emigrantów, pragnących przedostać się do państw Europy Zachodniej, z których niektórzy mogą ostatecznie dążyć do legalizacji swojego pobytu w Polsce, poprzez ubieganie się o status uchodźcy czy uzyskanie azylu politycznego.⁷⁰

Obecność imigrantów w Polsce stawia zarówno przed władzami państwa, samorządami jak organizacjami społecznymi i pozarządowymi, w tym i przed „Caritas”⁷¹ nowe wyzwania. W tym miejscu warto przypomnieć wskazanie „Katechizmu Kościoła Katolickiego”: „Narody bogate są obowiązane przyjmować, o ile to możliwe, obcokrajowców poszukujących bezpieczeństwa i środków do życia, których nie mogą znaleźć w kraju rodzinnym. Władze publiczne powinny czuwać nad poszanowaniem prawa naturalnego, powierzającego przybyśza opiece tych, którzy go przyjmują. Władze polityczne z uwagi na dobro wspólne, za które ponoszą odpowiedzialność, mogą poddać prawo do emigracji różnym warunkom prawnym, zwłaszcza poszanowaniu obowiązków migrantów względem kraju przyjmującego. Imigrant obowiązany jest z wdzięcznością szanować dziedzictwo materialne i duchowe kraju przyjmującego, być posłusznym jego prawom i wносить swój wkład w jego wydatki”.⁷²

9. Obecność imigrantów jako szansa

W duszpasterskiej służbie Kościoła na rzecz imigrantów ważne jest poznanie ich migracyjnych problemów oraz zwrócenie szczególnej uwagi na charakter ich pobytu, planowany okres i legalność. Pewna nowość zjawiska i jego dynamiczne rozprzestrzenienie się może wносить w życie tak Kościoła lokalnego

⁶⁹ Por. W. Necel, *Le migrazioni all'interno dei paesi dell'Est Europeo ed i compiti delle chiese locali*. W: Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *Atti del Congresso della Pastorale delle Migrazioni da e tra i Paesi dell'Est Europa*. Leanyfalu 1-4.02.1993. Roma 1993, s. 241.

⁷⁰ Por. M. Szonert, *Komunikat*. Głos Seminarium Zagranicznego. R. 1992, nr 3, s. 21.

⁷¹ Por. J. Koral, *Odbiorcy pomocy „Caritas”*. Seminare. Poszukiwania naukowo-pastoralne. 18: 2002, s. 431-443

⁷² KKK, 2241.

oraz wspólnot parafialnych poczucie zagrożenia i niepokoje oraz być powodem zamykania się, co ostatecznie może skutkować spychaniem przybyszów wraz z ich rodzinami na margines życia społecznego i religijnego, aż po naruszanie ich godności i ekonomiczny wyzysk.

Pomimo zagrożeń pamiętać jednak trzeba, że „ruchy (...) ludnościowe sprzyjając wzajemnemu poznaniu wszystkich i współpracy oraz popierając je, świadczą o jedności rodziny ludzkiej i tworzą ją, jak również wyrażnie stwierdzają braterstwo między narodami, „w czym każda strona jednocześnie daje i otrzymuje” (DA, 14)”.⁷³ Obecność imigrantów jest okazją do doświadczenia i przeżycia poczucia solidarności z innymi narodami i kulturami. Stanowi szczególne wyzwanie dla pasterzy Kościoła i jawi się jako zadanie dla apostołstwa świeckich. Zaangażowanie na rzecz imigrantów „winno być popierane i przekształcane w szczere i prawdziwe poczucie braterstwa. (...) świeccy winni mieć na oku teren międzynarodowy i zagadnienia, które się tam wyłaniają oraz ich rozwiązania bądź to teoretyczne, bądź praktyczne, zwłaszcza co do narodów będących na drodze rozwoju”.⁷⁴

Troska Kościoła o imigrantów jest silnie ukierunkowana na dialog ekumeniczny, z przedstawicielami innych religii czy wreszcie z niewierzącymi. Jest to ważne podkreślenie szczególnie wówczas, kiedy wśród imigrantów w Polsce znaczną część stanowią wierni innych wyznań chrześcijańskich czy religii jak również i niewierzący.⁷⁵ W trosce o imigrantów duszpasterz winien w sposób szczególnie zauważyć każdego z osobna w kontekście jego emigracyjnego losu i związku z rodziną, która często pozostaje w kraju wyjścia. Ważne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dzieci, młodzież oraz starszych i chorych⁷⁶. Grupy te jako najsłabsze potrzebują wiele duszpasterskiej troski. Trzeba również pamiętać, że w trosce duszpasterskiej o imigrantów ważna jest nie tylko znajomość ich języka, ale mentalności, kultury i duchowości.

Zakończenie

Obecność imigrantów w Polsce nie można postrzegać jedynie jako funkcję przywracanej demokracji, rozwoju gospodarczego czy procesów integracji Europy, gdyż wówczas byłaby ona zredukowana do poziomu zapotrzebowania na „siłę roboczą” legalną i wykwalifikowaną z państw Unii oraz nielegalną i niewykwalifikowaną choćby z państw Europy Wschodniej, Azji i Afryki.

⁷³ DPMC, 2.

⁷⁴ DA, 14; por. DPMC, 56-61.

⁷⁵ P. T. Michel, *La Chiesa e gli immigranti di altre religioni*. W: *Orizzonti pastorali oggi. Studi interdisciplinari sulla Mobilità Umana*. Città del Vaticano 1987.

⁷⁶ Por. K. Majdański, *Problemi delle famiglie, coinvolte dal fenomeno della mobilità*. On the Move. 11: 1981, nr 32, s. 130-135.

Procesom imigracji legalnej tak stałej jak i czasowej, czy wreszcie nielegalnej, winno towarzyszyć budzenie świadomości i szeroko rozumianej odpowiedzialności za obecnych przybyszów oraz postawa zdolności reagowania na ich potrzeby, jak i konieczność angażowania się na rzecz przestrzegania im należnych praw. Imigracja niesie ze sobą konkretne problemy i wyzwania dla Kościoła w Polsce. Z racji duszpasterskich ważne jest zatarcie różnice między imigrantami legalnymi i nielegalnymi oraz postrzeganie w ich społeczności przybyszów innych wyznań chrześcijańskich, różnych religii czy niewierzących. Zaś samych struktur i rozwiązań duszpasterskich proponowanych przez prawodawstwo powszechne Kościoła czy wypracowywanych przez Kościół lokalny, a mających na celu otoczenie opieką duszpasterską przybyszów, nie należy traktować w perspektywie osiągania statystycznych efektów organizacyjnych. Duszpasterstwa specjalistycznego na rzecz imigrantów nie można też zredukować do pomocy socjalnej. Wyzwania płynące z obecności imigrantów na terenie parafii czy diecezji są *sui generis* wyzwaniami apostołskimi, a sam „(...) ruch ludnościowy staje się nową i powszechną przyczyną „przeobrażenia” wszystkich ludów, a więc całego okręgu ziemi, w czym „Duch Boży, który kieruje z przedziwną opatrnością biegiem czasów i odnawia oblicze ziemi” (KDK, 26) jest łatwo dostrzegalny”.⁷⁷ Dobrym punktem wyjścia refleksji i apostołskiego działania na rzecz dobra duchowego imigrantów w Polsce jest na pewno doświadczenie polskojęzycznego duszpasterstwa wśród Polonii Zagranicznej i Polaków żyjących poza granicami Ojczyzny.

IMIGRATION IN POLEN ALS DIE HERAUSFORDERUNG DIE SEELSORGE

Zusammenfassung

Polen ist als ein Land der Migranten gesehen, die heute einige Millionen Menschen zählen. Jedoch nach der Veränderungen die in der letzten Zeit in Polen sich ereigneten in Jahren 1980-89 sowie nach dem Zusammenbruch der Sowjet Union und der Eröffnung der Grenzen wird Polen auch zu einem Immigrantenland. Gleichzeitig steht die Kirche in Polen vor einer neuen Aufgabe und Herausforderung. Verhältnismäßig einfach ist es, in der Kooperation mit interessierten Bischofskonferenzen anderer Länder seelsorgerische Dienste für Gläubige aus Westeuropa anzubieten, die in Polen z. B. einen befristeten Arbeitsvertrag haben. Viel schwieriger ist es dagegen, wenn es sich um Immigranten aus der ehemaligen Sowjet Union, aus Asien oder aus den Balkanländer handelt. Formal gesehen nur ein kleiner Teil von denen hat in Polen ein geregeltes Aufenthaltsstatus (z. B. ein politisches Asyl). Andererseits hat der Aufenthalt in Polen für viele nur ein zeitlich begrenzter und mit der Touristik verbundener Charakter. In der Realität ist ihre Anwesenheit in Polen eng mit der Suche nach Möglichkeiten

⁷⁷ DPMC, 2.

Geld zu verdienen verbunden, ungeachtet dessen, dass sie eventuell dabei unterschiedliche Einbusse einkalkulieren müssen, wie z. B. das Leben unter schlechten Bedingungen mit vielen Unsicherheiten, die Trennung von der Familie. Sogar wenn sie nicht katholisch oder überhaupt keine Christen sind, kann sich die Kirche davon nicht abschrecken lassen und sie mit der pastoralen Sorge umgeben, die aus dem ökumenischen Dialog aus der Achtung der anderen Religionen und dem Dialog mit Ungläubigen resultiert. Die Anwesenheit von Immigranten in Polen stellt auch vor dem „Caritas“ neue Aufgaben und dieses komplexe Tätigkeitsfeld ist gewissermaßen ein Garant einer authentischen Seelsorge für die polnischen Migranten (K. Purrmann).